

a konkordanciák felemlegetése során is. *A dohányzacskó rabjai* című karcolatból való a következő mondat: „Aki dohányzik . . . az sohasem éhes: mert mindig füstölt nyelv van a szájában.” (XIV. köt. 108. l.) A kommentár e fordulatnak egy 1879-es szegedi humoreszkbeli felbukkanására céloz (XIV. köt. 302. l.), holott *A dohányzacskó rabjaihoz* jóval közelebbi, az alig több mint két hónappal korábban keletkezett *A nyelvek* című írásában elhanyagolható módosítással szintén szerepel: „Joggal beszélük az emberek, hogy aki pipázni szokott, az örök időkre biztosítva van az éhenhalás ellen, mert hiszen mindig ott a füstölt nyelv a szájában.” (XIV. köt. 39. l.)

A publicista Mikszáth műveinek összegyűjtése, szöveggondozása és kommentálása rendkívül fáradságos, s a kutató hozzáértését és szorgalmát, műveltségét és leleményességét próbára tévő feladat. E kötetek sajtó alá rendezői magas szinten

oldották meg a nem könnyű problémákat, igényes, egyértelmű, vitathatatlan érvényességű és értékű munkát végeztek. Felbecsülhetetlen szolgálatakat tettek a Mikszáth-filológiának, s a magyar irodalomtörténetírás egészének is. Legtöbb hasznát azonban a jelen s a jövő Mikszáth-kutatói látják majd önzetlen munkálkodásuknak, hiszen minden kritikai kiadás megírandó tanulmányok, monográfiák számára gyűjti össze a nyersanyagot szerényen és áldozatkészen. Az elmúlt másfél évtized megtorpanása után nem lehetetlen, hogy éppen a kritikai kiadás marandó eredményei adják azt a szilárd támpontot, amelynek révén új lendületet vehet a műértelmezés és a műelemzés, a mikszáthi művészet nagyszabású, összefoglaló rendszerezése, minősítése.

Imre László

RÉVAI JÓZSEF: IFJÚKORI ÍRÁSOK (1917–1919)

Sajtó alá rendezte F. Majláth Augusztá és Agárdi Péter. Bp. 1981 Akadémiai K. 285 l. (Irodalom–Szocializmus)

Ne fukarkodjunk az elismerés szavaival: Révai József ifjúkori írásainak sajtó alá rendezői modern filológiai irodalmunk egyik legjobb teljesítményét nyújtották.

Méltót a feladathoz, amely – akár Révai személyéhez kötötten, akár az egykori magyarországi szocialista gondolkodás egészéhez viszonyítva szemléljük – történelmünk egyik legizgalmasabb fordulópontjának szellemi előkészítésébe, megvalósulásába enged bepillantást.

Ha úgy tetszik, előttünk áll – hitelesen dokumentáltan – egy kivételes tehetség rendkívüli pályakezdése. Már önmagában az is imponáló, ahogy tizennyolc és fél évesen Ibsennel debütál a magyar avantgarde nagyhírű folyóiratában, a *Mában*. Az igazán rendkívüli azonban az, hogy rövid egy év leforgása alatt az életet igenlő, monumentális és állást fogláló irodalom eszméjétől eljut a társadalmi haladás konkrét megismeréséig; tanúja, majd maga is megvalósítójává válik a marxizmus eszmei megújításának. Húszévesen – az *Internacionálé* hasábjain – már a marxista elméleti irodalom élvonalában találjuk. S még mindig innen van a huszonegy évesen, amikor 1919. augusztus 2-vel kénytelen lezárni szerkesztőségi–publicisztikai tevékenységét a Kommunisták Magyarországi Pártjának a napilapjában, a *Vörös Újságban*.

Kell-e bizonygatnunk, hogy e rendkívüli fejlődésű dokumentumai nem csak egyéni érdekűek? Egy forrongó és viharosan változó kor olyan ideológiatörténeti nyomjelzői, amelyek a maguk kötődéseivel nemcsak a marxizmus általános megújulását példázzák, de felhívják egyben a figyelmet e folyamat „egyedi”, sajátosan magyar tulajdonságaira is.

E kiemelkedő művelődéstörténeti teljesítmény meglehetősen lassan és fokozatosan vált úgy-ahogy ismertté. Legelsőként – alig valamivel Révai József halála után – Bodnár György írt (egy nagyobb tanulmány alfejezeteként: *Vázlatok Révai József pályaképe*hez. ItK 1960. 141–159.) az avantgarde soraiból felívelő pályakezdés eszméiről. Az *Internacionáléban* megjelent tanulmányokra és a *Vörös Újság* cikkeire akkor irányult rá erőteljesebben a figyelem, amikor F. Majláth Augusztá 1966-ban közreadta Révai válogatott történelmi írásait. Mondanunk sem kell, erős szűrésben, hiszen a teljességhez nemcsak terjedelmi okok miatt nem volt lehetőség; a források, mindenekelőtt a *Vörös Újság* archív példányainak a vizsgálata sem zárult le még a szerkesztés időpontjában. Ez a körülmény, – továbbá az, hogy a válogatás a pályakép egészét reprezentálta végül is természetesen vonta maga után

azt, hogy a kötet nyomán készült ismertetőik, tanulmányok (Molnár Erik: Kritika. 1966. 7. sz., Mód Aladár: Valóság. 1967. 1. sz., Erényi Tibor: Párttörténeti Közlemények. 1967. 2. sz.) eléggé szűkszavúan foglalták össze Révai 1919-es nézeteit; bár kétséget kizáróan megfogalmazták alapvető jellemvonásait és megítélésük főbb szempontjait.

A *Válogatott történelmi írásokkal* nagyjából egy időben jelent meg a József Farkas szerkesztette „*Mindenki újakra készül...*” IV. kötete, amely a Tanácsköztársaság publicisztikáját tartalmazta. E gyűjtemény nemcsak azért fontos állomás a Révai-filológiában, mert a szerző számos további cikkét közölte újra a *Vörös Újság*ból, hanem azért is, mert bibliográfiai mellékletében – egyes korábbi kezdeményezések eredményeit felhasználva – kísérletet tett egy filológiai teljes Révai-oeuvre rögzítésére.

E szövegközléseket követően egyetlen tanulmány foglalkozott Révai ifjúkori írásaival. Lengyel András kitűnő összefoglalója (*A fiatal Révai „etikus” nézeteiről*. It 1973. 2. sz.), amely Révai gondolati trendjének egyetlen, bár központi motívumát állítja vizsgálódásai középpontjába, már bizonyos mértékig jelzi: új, mikrofilológikus mélységek elé érkezett a kutatás; amelyek összegezése nemcsak Révai-képünket, de ideológiai történeti horizontjainkat is kitágítja.

Agárdi Péter és F. Majláth Augusztina gyűjteménye, amely az 1917. június 15 és 1919. augusztus 2 közötti időszakból 54 hiteles szöveget közöl és kommentál, ennek az összegezésnek teremti meg a textológiai előfeltételeit.

Mindenekelőtt a kötet első ciklusa: *Irodalmi tanulmányok, 1917* hat az újdonság erejével. Nem mintha az eddigi Révai-irodalom nem hivatkozott volna már ezekre az avantgarde igen erős hatását tükröző írásokra (sőt: a *Ma* faksimile kiadása óta végeredményben általánosan hozzáférhetőek is voltak), mégis így, egymás mellé sorakoztatva és egymás után olvasva a maguk átütő élményszerűségében érzékeltetik a pályakezdés lázadó tenniakarását s e tettvágy különböző szellemi és érzelmi indítékait.

A második ciklusban szereplő *Verseik, 1918* inkább csupán csak dokumentumok. Adalékok egy, a magyar avantgarde mozgalom korábbi adottságain túllépő és önálló antológiában (*1918 Szabadulás*) jelentkező csoport (György Máttyás, Komját Aladár, Lengyel József és Révai József) politikai útkereséséhez, illetve személy szerint: Révai ekkor még mutáló és kamaszos

hangvételéhez, kísérletezve botladozó önkifejezéséhez.

A kötet gerincét az *Ideológiai-politikai írások, 1919* fejezet alkotja, amely az *Internacionáléban* és a *Vörös Újságban* illetve az *Ifjú Proletár* és *A Probléma* című hetilapokban közölt cikkeket, tanulmányokat tartalmazza.

A sajtó alá rendezők rendkívül alapos előkészítő munkát végeztek. Nemcsak a szövegek mikrofilológiai hitelességét állították helyre egyes korábbi kiadásokhoz képest. Számos esetben Révai szerzőségét illetően is elmélyült kutatásokra kényszerültek. Mint ismeretes, Révai nemegyszer névtelenül jelentette meg *Vörös Újság*-beli cikkeit. Igaz, a Párttörténeti Intézet archívumában fennmaradtak a lap bizonyos kéziratai és egy szerkesztőségi példánya. Ám a névtelen cikkek itt található szerzőségét megjelölő bejegyzések nem mindig tekinthetők hitelesnek. Agárdi Péter és F. Majláth Augusztina a sajtó alá rendezés során gondosan mérlegelt minden filológiai előzményt (köztük József Farkas bibliográfiáját is), és számos esetben revidálta eddigi ismereteinket. Hat olyan cikket, amit eddig a bibliográfiák Révainak tulajdonítottak, kizárt a gyűjteményből, négyet pedig a *Kétes hiteles írások* fejezetbe utalt. Ezzel szemben három olyan közleménnyel gyarapította a kötetet (*Új termelés, A tömegek akarata, A nem dolgozók védkötelezettsége*), amelyek korábban nem voltak ismeretesek. Szövegalkészítő munkájuk kiemelkedő értéke az a két, gyorsírással rögzített előadás (*A proletariátus diktatúrájáról. Szabó Ervin szerepe a munkásmozgalomban*), amelyre ugyan előzőleg Selmecki József már felhívta a figyelmet (Filozófiai Szemle 1979. 5. sz.), teljes szövegük azonban itt jelenik meg először.

Az *Ifjúkori írások* tehát minden eddiginél teljesebben és hitelesebben állítják elének Révai pályakezdését, marxista átalakulásának valamennyi dokumentumát. Tájékozódásunk megbízható támpontjai a szöveghez fűzött filológiai és tárgyi magyarázatok. E jegyzetek korrekten és maradéktalanul figyelembe veszik a korszakra és Révaira vonatkozó valamennyi történeti és irodalomtörténeti forrást; azok ismeretében igazítanak el az írások létrejöttének körülményeiben, s a legtöbb esetben megadják azok ideológiai értékelését is. Ilyenformán egyben összegezik is a Révai-kutatás eddigi eredményeit. Mindazt, amit például Révai és Kassák, Révai és Szabó Ervin, Révai és Lukács György stb. kapcsolatáról; nevezettek Révaira gyakorolt hatásáról; Révai gondolkodásá-

nak sajátosságairól (társadalomképeinek bizonyos ökonomista vonásairól, forradalmi nézeteinek szindikalista elemeiről, a nemzeti kérdésben tanúsított leszűkített szemhatáráról, az ösztönösségről és tudatosságról vallott etikai elkötelezettségéről, a párt és a szakszervezet funkcióját a maitól eltérő megítéléséről stb.) tudunk.

Mi az a többlet, ami e kitűnő filológiai és ideológiatörténeti alapozás után mégis újként hámozható ki a kötet egészéből? Mindenekelőtt a fejlődésképe egésze kap új megvilágítást. A szövegek egymásmellettségében tisztábban felismerhetővé válnak a közvetlen – s főleg a közvetett – összefüggések. Csupán jelzésképpen: korábban egyesek, így Komlós Aladár meglehetősen indulattal utasította el a korai avantgarde-írásokban megnyilvánuló „túlzásokat”. Pályaképhe állítottan mindez más optikát kap, különösen, ha nem a pusztá szavakra, hanem a tanulmányok mögött álló szándékokra s gondolataik belső logikájára figyelünk. Mindezt feltehetően el is végzi majd egy, a Lengyel András alaposságát és mélységét követő tanulmány. Hiszen az előttünk fekvő kötet teljes egyértelműséggel egy minden eddiginél mélyebb és szerteágazóbb szellemi fejlődésrajz előképét előlegezi.

Mindezzel szervesen összefűg a kötet által „megfogalmazott” másik új szempont, illetve feladat: Révai tudományos igényű fejlődésképe nem rajzolható meg a jövőben a marxizmus magyar-

országi recepciója, e recepcióból kialakuló sajátos gondolatrendszer összefüggéseinek, „önmozgásának” a pontos feltérképezése nélkül. Révai és Lukács vonatkozásában, az etikai nézetek közegeiben már ráléptünk erre az útra. A további „vonatkozási pontok” száma azonban még meglehetősen nagy. Igen lényegesnek látszik például a szindikalista eszmékkel való érintkezések és szellemi interferenciák feltérképezése; s ami még ennél is lényegesebb: annak a folyamatnak a mikrofilológiai felderítése: hogyan, milyen módon, milyen kérdésekhez kapcsoltn jelent meg a hazai szocialista gondolkodásban – s így Révai írásaiban is – a leninizmus; milyen „hordalékanyagok” kíséretében, milyen mértékben társultak hozzá A. Bogdanov, N. Buharin, L. Trockij, G. Zinovjev és mások megfogalmazásai; hogyan indult meg e különböző árnyalatok egymásra hatásában s a valósággal való szembesülés következményeként az eszme „öntisztulása”. Mind, mind olyan feladatot, amely az előttünk fekvő szövegek és gondolati trendjeik további mikrofilológikus vizsgálatai során nemcsak a Révai-kutatást, de egész ideológiatörténetünket is további távlatok felé képesek irányítani.

Az így kibomló kérdésfeltevésekben látjuk az *Iffjúkori írások* legfőbb értékét és hozadékát. – S várjuk az életmű következő köteteit.

Botka Ferenc